

Уляна МОВНА

ПАСІЧНИЦЬКІ ЗАМОВЛЯННЯ УКРАЇНЦІВ

У статті здійснено перше у вітчизняній етнології дослідження пасічницьких замовлянь у контексті світоглядної традиції українців. Замовляння належать до того різновиду обрядових текстів, що характеризуються живим і найбільш дієвим словом, у яких сповна виявляється його магічна сила. Як жанр фольклору вони вирізняються архаїчною природою, утилітарною функціональністю, особливим вербальним призначенням, поєднанням сакрального та профанного слова. Світоглядна основа замовлянь є неоднорідною, оскільки вони виникали і розвивались упродовж століть й зафіксували як прасвіт людського світовідчужання, так і історично пізнішу (християнську) гносеологічну та аксіологічну картину макрокосму. Розглядаються пасічницькі замовляння релігійно-магічного змісту, що набули неабиякого поширення як у щоденній виробничій практиці пасічників (оказіональні), так і у контексті відзначення ними річних календарних свят (календарні). Усі вони спрямовані на досягнення конкретного практичного результату — забезпечення успішного функціонування пасічницького господарства.

Ключові слова: замовляння, бджільництво, фольклорний текст, світогляд, слово, дія, мислення, магічний, утилітарний, українці.

© У. МОВНА, 2013

Замовляння як жанр фольклору в силу своєї архаїчної природи, утилітарної функціональності та особливого вербального призначення (діалог Людини з Космосом) належить до того різновиду обрядових текстів, який характеризується живим і найбільш дієвим словом, у якому сповна виявляється його магічність і здатність нав'язати свою волю богам, людям, предметам та явищам навколишнього світу. За своїм глибинним сенсом замовляння як складна цілісна, самобутня, взаємопов'язана, історично обумовлена тісним зв'язком слова і діла текстова структура, на слухне визначення В. Топорова, є дуалістичним феноменом, основними аспектами якого виступають фольклорність та ритуальність з виходом за тісні рамки календарного чи життєвого циклу та запрограмованості колективних ритуалів [26, с. 3—5]. Замовляння виникають у людини первісного суспільства на ґрунті дифузного мислення з характерною для нього нерозчленованістю уявлень і продовжують творитись у середньовічну християнську феодальну епоху, коли в силу вікової тривкості поглядів, стійкості словесних текстів генеруються аналогічні вербальні формули замовлянь. Саме наявність дифузного мислення і дифузних, нерозчленованих уявлень про природу явищ, станів, істот, стихій та речей і обумовило виникнення замовлянь з тісним поєднання у них сакрального і профанного слова. Світоглядна основа замовлянь не становить єдиного концепту, оскільки вони виникали і розвивались упродовж століть й зафіксували як прасвіт людського світовідчужання, так і пізнішу гносеологічну та аксіологічну картину макрокосму.

У фокусі нашого дослідження — українські народні пасічницькі замовляння, студіювання яких автором нині перебуває на початковій стадії і які упродовж десятиліть залишались і продовжують залишатися поза пріоритетним тематичним полем вітчизняної етнологічної науки. Свого часу проблематики замовлянь як під загальнотеоретичним, так і суто емпіричним (добірки текстів) кутом зацікавлення, звичайно, неоднаковою мірою й з різними дослідницькими завданнями, торкались українські та російські дослідники О. Потебня, П. Чубинський, П. Єфименко, М. Драгоманов, В. Шухевич, М. Сумцов, М. Грушевський, О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, М. Крушевський, Ф. Зелінський, Н. Познанський, В. Петров, В. Топоров та ін.

Що стосується безпосередньо пасічницьких замовлянь українців, огляд видань цієї жанрової приналежності заслуговує прискіпливішої уваги. Так, 1874 р. е-

нограф та фольклорист П. Єфименко започаткував на українському ґрунті традицію видання збірок замовлянь, підготувавши перший «Збірник малоросійських заклинань» з добіркою замовлянь (загальним числом 17), що стосувалися бджіл [15, с. 53—59]. Тематично це замовляння, які пасічники промовляли з настанням календарних свят: Зачаття св. Ганни, Святвечора, Щедрого вечора, св. Олексія, Благовіщення, Воскресіння Христового, а також каузально — для профілактики втечі роїв, забезпечення медоносності бджіл, охорони комах від «лихого ока». Приблизно у той же час М. Драгоманов видрукував «Малоросійські народні перекази та оповіді» [14], серед яких — магичні засоби затримки, осадження роїв та переманювання чужих комах, а також правила набирання «вечірньої» води для бджіл й примовки під час її застосування. Окремі замовляння при виставці бджіл на пасіку вкраплено у фактологічну канву «Збірника відомостей про Полтавську губернію» А. Богдановича [7, с. 188, 205, 282]. Увагу знавця народних традицій, уродженця Київщини Е. Руліковського привернула низка замовлянь для бджіл, які він помістив у своїй «Етнографічні записки з України» [33]. В. Подольський — автор відразу двох профільних пасічницьких розвідок, вміщених у «Працях Вільного економічного товариства». У центрі першої з них — українські пасічницькі повір'я [24], до яких включено окремі обрядові чинності із текстами замовлянь. Слобожанські замовляння з приводу виставлення бджіл на точки, їх загодівлі та запобігання втечі бджолосімей складають зміст другої розвідки цього ж дописувача [23]. Зразки магичних практик мешканців Півдня (замовляння для утримання роїв у пасіці, на «відвернення чужих бджіл») наведено у дописі Д. Яворницького «З записної книжки малоруського етнографа» [31]. Кілька замовлянь, спрямованих на захист і порятунок бджіл від «уроків», записав у пасічників Катеринославської та Харківської губерній І. Манжура [20, с. 151—152]. Замовляння з рукописної «Книжки св. Зосими про бджіл» початку XIX ст., віднайдені у с. Полствин Канівського повіту Київської губернії, видрукував у своїх «Етнографічних матеріалах» Б. Грінченко [11, с. 281]. У центрі уваги розвідки В. Ястребова «До повір'їв щодо бджіл» [32] перебуває календар річного догляду за бджолами мешканців м. Глодоси Єлисаветградського повіту з магичними обрядодіями (супроводжуваними замовляннями), виконуваними на Во-

досвяття, Благовіщення, похвали¹, Зачаття св. Ганни. Народні пасічницькі замовляння українців Кубані із станиці Стародерев'янківської потрапили у сферу зацікавлень місцевого вчителя Т. Павлевського [22]. Це фактично передрук рукопису «Полезное для хозяйства. Наставление держащим пчелы, из книги преподобного Зосимы», у якому вміщено 22 пасічницькі настанови (із відповідними замовляннями), актуальні під час вибору місця для пасіки та у дні святкувань Святвечора, Різдва, Водохрестя, св. Олексія, Благовіщення, Великодня, Спаса, Зачаття св. Ганни. «Сказание о пчелах от св. Зосима» з обрядовими настановами на Святий вечір, св. Олексія та при купівлі комах подано в одній з етнографічних праць Б. Грінченка [10, с. 81—84]. 1902 р. в «Працях комітету з влаштування XII Археологічного з'їзду» [19] було видруковано добірку пасічницьких обрядів та замовлянь, поданих за рукописом XIX ст. Її склало 21 замовляння з традиційними порадами щодо виставки бджіл на пасіки, їх загодівлі, охорони від недуг та «уроків», чужих бджіл-нападниць, втечі комах в інші пасіки. Два замовляння від «уроків» з рукопису вчителя Куп'янського (Слобожанщина) духовного училища Г. Попова «Народні розповіді про бджіл» навів у «Працях» наступного археологічного з'їзду О. Ветухов [8]. Чималий корпус замовлянь містить у своїй дослідницькій канві цінна емпірична праця репрезентанта наукового Товариства дослідників Волині І. Ковальова [18], у якій зібрано «усні пам'ятки народного бджільництва, засновані на повір'ях, чаклунстві, знахарстві, молитвах і різних забобонах». Лише сьогодні з'явилась публікація-реедиція класичного дослідження П. Чубинського [28, с. 76—84] із наведеними у ній молитвами та замовляннями до бджіл з Черкащини.

На загальному фоні домінування описового матеріалу слід виокремити «Народні заклинання над бджолами» Т. Біленького [6], який не лише оприлюднив тексти замовлянь з двох рукописів, на які він натрапив 1873 р. у с. Недри Переяславського повіту Полтавської губернії, а перший (і єдиний донині) піддав їх дослідницькому інтерпретуванню. Вступну частину докладного авторського коментаря, наведеного у передмові до публікованої збірки, становить ретельне палеографічне обстеження знайдених документів й датування часу їх створення XVIII століттям. На під-

¹ Тут похвала — понеділок Страсного тижня.

ставі сумлінного науково-критичного аналізу текстів замовлянь, автор доходить до цілком обґрунтованого й слушного висновку, що українці розглядали бджолу як святу комаху, «Божу робітницю», а пасіку як святе місце. Вони вважали, що за своїм походженням бджоли — сльози Ісуса Христа, розп'ятого на хресті, а тому й розмножуються під особливим патронатом Бога, який з цією метою посилає на землю св. Зосиму: «І ти, Зосиме, іди і розмножуй пчолу, щоб були Богу хвала, а миру християнському пожиток». Як Божі створіння бджоли виготовляють мед та віск на славу Бога і на користь людині. Аналізує Біленький і образ св. Зосима — небесного опікуна бджіл, що Божою міццю охороняє їх від усіляких напастей, відзначаючи при цьому вплив книжного, апокрифічного характеру, чим пояснюється певна розмитість цього образу. Теоретичний характер носить перша в тогочасній етнографічній літературі класифікація самих заклинань на настанови (практичні поради) та власне заклинання, що носять назву «наука» чи «молитва». Власне заклинання за формою дослідник ділить на обряд чи настанову, що робити при заклинанні, та формулу (слова заклинання, які називають «замовлянням» або «замовкою»). Він перелічує засоби заклинання, тобто предмети чи речі, які використовуються при їх проведенні (святина або богоявленська вода, свічка, благовіщенська проскура, паска, яра вовна, вовче горло, мурахи, щука, кілок, лід, камінь, кутя, мед та ін.). На думку автора, яка залишається актуальною й сьогодні, заклинання — залишки давніх язичницьких молитов, що частково уціліли у своєму первісному вигляді, але в більшості випадків трансформувались, мультиплікувались під домінуючим впливом християнської традиції, внаслідок чого в уявленнях заклинача виявляється дуалізм релігійних вірувань. Що стосується самих текстів, то це найбагатший кодекс пасічницьких замовлянь із оприлюднених на той час, цінне історичне свідчення, що виявляє базові світоглядні цінності українців в галузі бджільництва та ментальні установки селян-пасічників: народну рецепцію бджоли, погляд на походження комах, креативну роль Творця й святих щодо них, статус пасіки як сакрального місця, магичні передумови успішного ведення пасічницького господарства. У ньому фігурують як оказіональні зразки замовлянь (для заснування пасіки, запобігання втечі роїв, нападу чужих бджіл, «уроків», забезпечення медоносності та здоров'я комах, молитви до них), так

і обрядові чинності й регламентації річного кола народного пасічницького календаря.

У міру розгортання дослідницьких обсервацій та просування вглиб задекларованої теми, безперечно, будуть виявлені нові фактографічні джерела, які нададуть дослідженню максимально можливої повноти вияву. Проте вже сьогодні можемо виділити базові світоглядні концепти, основні константи текстового простору замовлянь, логіку мислення і поведінки носіїв народної заговірної традиції, витoki якої сягають світогляду доволі ранньої історичної доби. Та попри це, в українських пасічницьких замовляннях відчувається тісне переплетення стадіально відмінних, по-різному сфокусованих і заломлених світоглядних нашарувань, зокрема і церковно-християнського змісту, які внаслідок впливу певних чинників переважають над реліктами первісного дохристиянського світобачення. В українській народній аксіології, господарських практиках, пов'язаних з бджолою, та утилітарного спрямування замовляннях відобразилося домінування християнської символіки, яке дослідники витлумачують особливою, самобутньою нішею бджільництва в синтетичній системі народного світогляду — не лише консервацією віковичних традицій та архаїчних реліктових вірувань, а й винятково його відкритістю до сприйняття книжної культури, яка творилась під впливом християнської доктрини. Підставним чинником цієї тези на українському ґрунті є побутування та розповсюдження у середовищі селян-пасічників рукописних книг з молитвами, замовляннями та практичними пасічницькими порадами, своєрідних кодексів народних вірувань з царини бджільництва, як-от наступних: «Сказание о пчелахъ» ієрея Данила Гирмана з Лівобережної України (1720), опубліковане О. Воропаєм у середині ХХ ст., опрацьовані Т. Біленьким на основі двох рукописів ХVІІІ ст. «Народные заклинания над пчелами» (1880), «Полезное для хозяйства. Наставление держащим пчелы, из книги преподобного Зосимы», віднайдене у статті Стародерев'янківській на Кубані й видрукуване Т. Павлевським (1899), «Малороссийские пчеловодные обряды и заговоры (по рукописи ХІХ века)», оприлюднені у «Працях ХІІ Археологічного з'їзду» (1902), «Сія книга, що називається бджільник належить козаку містечка Сенчі Петру Гмирі, списана ним в літо 1849-е», надрукована часописом «Українське бджільництво» (1908), «Наука про пасіку і бджіл» селянина Боніфата Семерика з містечка

Шендерівка (Черкащина), що побачила світ у сучасній републікації творів П. Чубинського та ін. Наведений перелік достатньо репрезентативний, аби констатувати безсумнівний вплив книжної християнської традиції на українську народну традицію замовлянь.

Ритуали та більшою мірою супровідні їм господарські замовляння релігійно-магічного змісту, що набули неабиякого поширення як у щоденній виробничій практиці пасічників (оказіональні), так і у контексті відзначення ними річних календарних свят (календарні), є важливою складовою української світоглядної традиції, пов'язаної із народною рецепцією бджоли загальною та магічними способами успішного ведення пасічницького господарства зокрема.

Щоденна виробнича практика включала в себе вибір місця для пасіки та магічні передумови благополучного плекання бджіл (весняний випуск із вуликів, захист від наврочень та нападів чужих бджіл, втеч комах у чужі пасіки, швидке розмноження і принесення щедрого медовзятку).

Щоб не помилитись з вибором придатного для пасіки місця, волинські пасічники на Зачаття св. Ганни (9 грудня) вважали за необхідне йти до схід сонця до криниці, набрати води у новий посуд й прийшовши додому, кропити водою обране місце зі словами: «Як св. Ганна, так і я починаю святе діло» [18, с. 7]. На Київщині, засновуючи пасіку, бджолярі приносили камінь й закопували в землю посеред неї, промовляючи наступне замовляння: «Як той камінь не може вийти із моєї землі, так і ви, мої бджоли (ім'я), Божою міццю і всіма силами небесними» [6, с. 49]. Камінь та земля у замовляннях з прийомом порівняння, володіючи символічним значенням, виступають знаком (маркером) прикріплення бджіл до новоствореної пасіки, яку вони ніколи не зможуть покинути.

При першому весняному випуску бджіл на Закарпатті було у звичай примовляти: «Я вас, пчїлки, пушаву, абисте газдовали, абисте рано вставали, другі на вас ся не напушавали і абисте далеко не ішли. І прошу вас, абисте у ліс не ішли, бо там почемеритесь, а на поле не ідїть, бо там вас буря уб'є. А прошу вас, пчолки, що свого домовства держїтьсья» [5, с. 320]. А гуцули, виносячи вулики надвір, на «стояне», випускали бджіл й примовляли до них так: «Щоби ти так дбала, як ми дбаємо у своєму господарству і так аби носила, робила і ви усі до купи, як ми усі в своїй хаті вкупі газдуємо; щоби ти так не крапа і чужим медом

не радувалася, як я ся не радую тебе на ту дорогу посылати і тобі се казати. Що собі приробиш, то будеш мати, до чужої пасіки тобі не повертати, на кликанє си не дивити, на цвіту си не бити, лишень на цвіту си качити. А ти, старша матко, що ти гадаєш робити? Уже є на дворі літо, треба сі добре обходити, від сьогодні до тижня матківники вробити!» [30, с. 234—235]. Ці замовляння, за типологічною класифікацією звертання, побудовані на прямому зверненні до адресата, а в їх основі лежить мисленнєве ототожнення будь-якого явища з персоніфікованою істотою. Архаїчне мислення, що продукує замовляння, не розчленовує істот, речі, дії, її суб'єкти та об'єкти, а також слово, яке настільки ж матеріальне, дієве та істотне, як і кожна річ, істота, дія, тобто для нього характерний принцип всеєдності (єдності людини з природою, взаємопов'язаності реального і мислимого світів, макро- і мікрокосму). У даному випадку маємо звертання (з проханням або запрошенням, але аж ніяк не вимогою чи велінням) до бджіл як до одухотворених істот з проханням сумлінно працювати, носячи мед, не відлучатися занадто далеко від господи, не забирати мед по чужих пасіках, а зосібна до матки з проханням готуватись до подальшого роїння. Керуючись логікою патриципації, наші пращури розглядали бджіл, які ведуть складний та високоорганізований спосіб життя, як істот, здатних до мислення та самостійних дій; до них зверталися з проханнями, попереджували чи нагадували про певні події. Подібна багатомірна повторюваність аналогічних вербальних формул засвідчує збереження й відтворення в народній свідомості стійких уявлень — реліктив анімістичного підходу до дійсності, а конкретніше фрагментів первісної зоолатрії (вшанування тварин), яка своїми витоками сягає далекого історичного періоду, коли тварин сприймали як антропоморфних створінь, наділених душею, розумом та усвідомленою волею. Дохристиянського походження одухотворення бджіл у замовляннях плавало, еволюційним шляхом упродовж життя багатьох поколінь християнське віровчення замінило сприйняттям їх як вищих сакральних створінь, створених Богом, що виробляють свій продукт на Його хвалу та користь людини.

Встановлюючи вулики з бджолами на точки, українські пасічники проголошували наступне замовляння-молитву: «Господи Боже, Сине Божий, стань мені в поміч. Я вас випускаю на білий світ, на красний цвіт, оснований на 4 часті, по півдні і по вітру по страшному

крилу по білому перу; так і ви, мої пчоли, ідіте по густі меди, по жовті воски, по часті рої, Господу Богу на похвалу, а мені Рабу Божому (ім'я) на пожиток, і прошу вас летіть соколовими крилами, беріте вовчими ротами: як у воді щука всім рибама страшна, так би ви, мої пчоли страшними були чужим пчолам, і як риба в море іграла і в ріках гуляла щодня і полудня гуляла, так би ви, мої пчоли, іграли і гуляли Божим Духом Святим і Святою Тройцею і святих небесних і безплотних сил Михаїла, Гавриїла, Уриїла і Рафаїла, всіх святих і дійством св. Зосима. Амінь» [19, с. 405]; вар.: [28, с. 76—77; 6, с. 51; 16; 12, с. 477]. Подібна молитва було відомою пасічникам Полтавщини при виставці бджіл на пасіки, які при цьому обкурювали кожен вулик ладаном: «Господи! Стань на поміч рабу Божому (ім'я) і всі святі небесні сили, янголи, архангели, херувими і серафими; я вас пускаю на білі цвіти, на всякі цвіти, на всі чотири сторони; на схід, на захід, на полудень, на північ, по всьому світу, по густі меди, по часті рої, Господу Богу на хвалу, господареві вашому на пожиток. Я вас сьогодні, бджоли, благословляю не сам собою, но з Отцем і Сином і Святим Духом і Пречистою Богородицею, і зо всіма святими. Ідіть з радістю і повертайтеся скоростію» [7, с. 282]. Наведені зразки замовлянь-молитов є продуктом тієї історичної епохи, коли людина від усвідомлення всеїдності буття поступово піднімалась на вищий ментальний рівень — рівень ідентифікації власної індивідуальності і своєї унікальності як особи через сприйняття своїх особистих богів, а позитивний результат звертання до них досягався внаслідок відновлення порушеної гармонії всесвіту. Особливістю замовлянь-молитов є змішування молитовного звертання до божества, заміненого згодом християнським Богом та святими, а також паралельно до бджіл (дуалізм уявлень закликача) та порівняння, тобто замовляння, починаючись молитвою, завершувалось порівнянням, у якому важливу роль відігравали засоби заклинань, що носили символічний характер, наприклад соколові крила, вовче горло, щучі зуби та виконували ними знакові функції стосовно комах.

Щоб отримати від бджіл добрий взяток, пасічники, виставляючи навесні вулики із зимівника, стелили хустку, на неї клали хлібину, проскуру, насипали жита і ярої пшениці, запалювали богоявленську свічку, кожен вулик кропили свяченою водою і ставили на сіно. До кожного бджолиного прихистку примовляли: «Я вас, бджоли, благословляю. Випускаю вас

на білий світ, на всякую траву і на всякий цвіт, на всякї зела і на всяку росу небесну» [3, арк. 5]; вар.: [6, с. 50—51]. Слобожанські бджолярі з Курціни, вперше з весни виставляючи бджіл, також супроводжували свої дії замовляннями: «Виставляю бджолу рисовую з маткою хитрою, з матір'ю мудрою, матір'ю меденицею, з матір'ю ємцею, з матір'ю видрою, з матір'ю фірянкою, зі всією своєю небесною силою» або «Перший рій має всю свою прекрасну пасіку, як в першому рої земля не рушиться, так би мої бджоли не рушились і полети, моя бджілка, в чисті ліси, в чисті поля, на лазурові квіти і візьми воску і кануну і принеси на мою прекрасну пасіку» [23, с. 198].

Виносячи вулики з темників надвір, пасічники завбачливо остерегались підступів конкурентів, котрі могли насилати своїх бджіл в чужі пасіки за готовим медом: «Як жиди на сонце не можуть дивитися, так щоб чужі бджоли не могли на мою пасіку задивлятися і щоб не шкодили їй, як буде йти з пожитком. Заклинаю їх Богом святим, ангелами і архангелами, святими угодниками і силами небесними» [24, с. 197]. Проти комах-нападниць лемківські пасічники застосовували наступні магічні дії: роздягнувшись наголо, тричі обходили довкола хати і на кожному куті тричі хрестилися й заклинали чужу бджолу замовлянням-закляттям з вираженим демонологічним характером: «Наїжся, наїжся, то вже на твою смерть буде тото твоє їджіння». Одночасно заклинали й господаря-чарівника, що посилав своїх бджіл на крадіжку: «Жеби твій зрак пішов, де вітер не дує, сонце не гріє. Жеби там пушов твій зрак, а не на мої пчоли» [21, с. 58]. Деякі волинські бджолярі під час бджолиного нападу обходили кругом пасіку, кропили її свяченою водою і примовляли: «Мій вулик окований словом, а серце в воску, ноги його камінні, од землі до небес, не кусай його цей пес» [18, с. 14]. Пасічники Київщини у замовляннях з магічною функцією побажання бажали бджолам сили не лише носити мед, а й протистояти ворогам та їх зловорожим діям: «Дай вам, Боже, три сили: одну силу — мед носити, другу силу — рисові кіхті оддираться, а третю силу — злих вір не бояться» [4, арк. 77 зв.].

Для захисту пасічницького господарства від наврочення («лихого ока») бджолярі-волинці користувались наступними замовляннями: «Тоді той нападе на мою худобу і пошкодить її, як полічить на небі зорі, а на березі лист» або «Сіль та печина з поганими очима, хто урече, нех йому повилезять очі» [18, с. 9]. На

території Середньої Наддніпрянщини (Київщина, Черкащина) при виставці бджіл від «уроків» захищались такими примовками: «Водо Йордано, маєш круті береги і жовті піски, і візьми із моєї севери уроки і урочища, очі і очища. Як огородив Господь небо зірками, а море крутими берегами і жовтими пісками, так огороди, Господи, свирі від уроків і урочищ, від очей і очищ, і від злого, і від злої, і всіх помислів злих» (поширений у замовляннях, що мають значення оберегу, замовляннях з захисною функцією архаїчний мотив тину з формулою «замикання», «обгородження», що виникає з прийому мислення, коли в основі зіставлення лежить наголос на якісних характеристиках предметного світу, ототожнення конкретного предметного образу з символічним образом замовляння) чи «Водо Йорданко, омиваєш луги, береги, бервіння, коріння, омий моєї бджоли від прозору жіночого, парубочого, дівочого — головки, крильця, утроби, ніжки» (прийом акумуляції — докладного перелічення усіх видів «прозорів» з метою їх наступного вигнання) [6, с. 54—55; 11, с. 281]. Коли ж уроки уже подіяли, для їх подальшої нейтралізації на Волині використовували низку інших замовлянь з функцією закліть: «Як ти мені своїм оком в моїй пасіці попував, то щоб ти сриді дороги столітнім дубом став і щоб сриді дороги тоді ти на мої пчоли дивився і їм одрочував, як сухий дуб зимою зеленим би став», «Сіль тобі в очі, камінь тобі на груди, печена в зуби», «Сіль тобі да печина з твоїми очима, на заворот да в твої рот» [18, с. 10]. Слобожанські бджолярі з цією ж метою успішно застосовували наведене замовляння-закліття: «Хто з тої сторони йде, сил йому та тичина, та болячка між очима, камінь у груди, а тичина в зуби. Хто сію бджолу урече, так нехай собі надвоє язик пересіче» [8, с. 295]. На Півдні поширення набули щоденні вранішні замовляння-молитви, спрямовані на усунення негативного впливу «лихого ока»: «Хто в світі ясніший, хто в морі сильніший, той нашу бджолу урече. Я своєму Господу-Богу молюся, на всі чотири сторони клонюся, щоб чужая бджола нашої матки не займала. А ти, матко-осіянко, рано вставай, на всі цвіти розсилай, щоб було тобі і хазяїнові» чи «Господи милостивий, святая субота, хто вищий єсть неба, хто кращий, ясніший єсть сонця, той мою бджолу у день і вночі до півночі урече. Чоловік буде йти — йому сльози потечуть, а мою бджолу всі уроки, пристріти минуть» [20, с. 151]. Призначене для відведення «пристріту» від бджіл закліть-

тя з відповідним вербальним посланням його винуватцю ще й сьогодні побутує у господарській практиці пасічників Черкаської Наддніпрянщини: «Сіль тобі в очі, камінь на груди, а печериці в зуби, а моїм бджолам нічого не буде» [1, арк. 56].

Ритуальна заборона задивлятися на бджіл, що летять з пожитком, у цих замовляннях тісно корелює з магією погляду. У міфологічному мисленні очі сприймаються як «вхід» у внутрішнє, захищене, потаємне в людині, в його душу, а в кінцевому підсумку — в інший світ, звужений до меж людського тіла. Погляд трактується як магічний контакт і дія, ним можливо завдати шкоду іншій людині, або її майну, тільки глянувши на неї чи це майно. Око — транслятор потенційної чи вже актуалізованої небезпеки, що таїться у погляді; у цій системі переконань сконцентровано уявлення про матеріальність чи навіть тілесність погляду.

Щоб бджоли з пасіки ніколи не виводились, українські пасічники мали за обов'язок першої неділі кожного місяця просити священика, аби той відлупив воску з миром і оливковою олією від св. Трійці і змішав віск з посвяченими миром та оливою. Цей віск необхідно було віднести увечері до пасіки і покласти на верх першого вулика зі словами: «Як церков Божая без Трійці священної і без мира не може бути ніколи, так би і мої пчоли, од Бога мені дані, без моєї пасіки не могли б ніколи інде бути» [33, с. 118]; вар.: [6, с. 55]. Це порівняння, без сумніву, виникло під книжним впливом або походить з церковно-богослужбових молитов, оскільки його зміст істотно перегукується з молитвами Требника, тобто замовляння має яскраво виражене церковно-обрядове, апокрифічне підґрунтя.

Календарні свята. У багатьох випадках пасічницькі замовляння носили сезонний характер, будучи приуроченими до певних календарних дат, здебільшого відкриття чи закриття пасічницького сезону та послідовних річних господарських чи обрядових чинностей, виконуваних власником пасіки.

Святий вечір. Українські пасічники на Святий вечір наливали у горщик розведений водою мед й заковували його на покуті під лавою; при цьому хазяїн чи хазяйка, щоб бджоли влітку не покидали пасіку й краще роїлись, приговорювали: «Як в цей Святий вечір збираються до вечері великі, малі, багаті, бідні, ситі, голодні, п'яні, тверезі, так, щоб у моїй пасіці всі бджоли збирались і по уликах сідали» [24, с. 195; 25, с. 122; 6, с. 46]; вар.: [22, с. 5]. Іншим засобом утримання

бджіл у господарстві було закопати у пасіці горщик з вареною пшеницею і щільниковим медом з наступним замовлянням: «Як ця пшениця і цей мед не можуть вийти з землі, так щоб і мої бджоли не могли повтікати з пасіки» [24, с. 195; 6, с. 46]; вар.: [33, с. 116; 15, с. 54; 12, с. 466]. Це приклади паралелістичних двохчленних замовлянь, побудованих з використанням прийому порівняння, в основі яких лежить магічний принцип аналогії. Сутність замовлянь-порівнянь полягає у вербальному чи акціональному зіставленні двох явищ (за схемою «як — так»: перший член заговорної формули те, що порівнюється, другий — те, з чим порівнюється), яке в кінцевому підсумку має тягти за собою реалізацію бажаного в реальності.

Водохреща. Власники бджіл з Середньої Наддніпряни, Полісся, Карпат і Прикарпаття, прагнучи, щоб бджолині рої не втікали з їх пасік, а комахи велися, розмножувалися й були здоровими, на Водохреща виконували відповідні ритуальні дії — окроплювали їх свяченою водою [1, арк. 4, 47, 72; 2, арк. 44; 11, с. 63; 21, с. 250, 74], яка вважалася панацеєю від усіляких недуг та вроків. У надвечір'я Господне пасічники Київщини та Черкащини, намагаючись набрати воду першими, примовляли: «Як сього вечора люди тиснуться і радуються до сей святої води, так би тиснулись і радувались мої пчоли, носячи густі меди, жовті воски і як чоловік не обійдеться без сей води, так би мої пчоли не могли обійтись без моєї пасіки» [25, с. 137; 28, с. 79; 6, с. 47]; вар.: [15, с. 53; 9, с. 252]. Волиняни водою з трьох «йорданей» кропили вулики з бджолами, примовляючи: «Як вода повна у річці, щоб так була повна пасіка пчіл» [18, с. 23—24]. Богоявленська (вечіря) вода у замовляннях українців наділена неабиякими цілющими властивостями і особливо корисна для плекання бджіл. Набирали її пасічники, дотримуючись особливих правил — «поперед усіх людей», примовляючи: «Добрий день, Йордань-водо, Уляно! Благослови сеї води набрати. Очищаєш ти своїми джерелами, так очисти від молитвенного Івана бортних бджіл уроки подумані, погадані...» [6, с. 47]; вар.: [14, с. 32—33]. У замовляннях вода персоніфікується, наділяється власним ім'ям (вода Уляна, Йордань-вода), стає не лише об'єктом, а й суб'єктом магічної дії. Народне світобачення, яке одержало яскравий вияв в наведених замовляннях з паралелістичною формулою, що супроводжували описані катартичні обряди, поєднувало в собі й розуміння реальних пурифікаційних

властивостей води, й глибоку, дохристиянського коріння неситну віру в її цілющу, живильну, охоронну і фертильну силу (захист від хвороб, впливу «лихого ока», нападу чужих бджіл, прокреативні властивості), супроводжувану усвідомленням магічності замовляння, магічної влади заговорного слова (первісна єдність слова і діла, тексту і обрядового сценарію, функціональна однозначність замовляння та дії).

Св. Олексія. Вранці на свято українські пасічники йшли у стебник до бджіл зі словами наступної молитви: «Добрий день тобі, царице-матко! Хай буде тобі щаслива весна, щасливе літо! Час тобі господарити, лад давати Божим мухам. Святий Теплий Олексю, чоловіче Божий, благослови мої і чужі мухи Божі, і ви, родителі-прародителі наші, наставте на пожиток і на добро наші й Божі мухи: щоб добре роїлися, щоб рої низько сідали й давалися нам до рук, щоб добрий пожиток принесли й нам, і прародителям нашим і Богові; щоб чужі бджоли не нападали; щоб лихі люди зла не наворожили... Царице-матко, будь здорова, наставляй своїх мух на працю!» [17, с. 282]. Під час відкриття пасічницького сезону волинські пасічники зверталися до Бога з такими замовляннями-просьбами: «Дай, Бог, на цвіт росу, на муху погоду. Робота їм не страшна і соти їх будуть повні», а при вході на пасіку промовляли: «Як Христос воскрес із мертвих, так і ви бджоли починайте свою роботу» [18, с. 11]. Виносячи вулики з бджільника, на Херсонщині брали з собою образ святих Зосима і Саватія, ставили його в дерев'яному кіюті, клали на землю під кіютом дишель від воза і замовляли: «Як уже цьому дереві на пні не стояти, гілля не пускати, листом не зеленіти, з вітром не шуміти, так і моїй пасіці, моїм роям, до трьох днів з віка не летіти, чужих пасік не шукати, а мене, хазяїна, держатися. Я вас, мої рої, буду в бджільнім домі збирати. Приносьте, бджоли, віск Господові на свічку, а мед людям на пишу» [9, с. 249—250]; вар.: [31, с. 200—201; 18, с. 20]. При випуску бджіл на Теплого Олексія пасічники Чернігівщини вирізували посеред пасіки дернину і тричі обходили з нею довкола. За третім разом примовляли: «Як се тая земля не може рушити з ґрунту свого, і мислі тої не має...». Дернину вкладали назад на своє місце і прибивали приколнем, яким прив'язували коней, а коли випускали бджіл крізь щучу голову, примовляли: «Господи, стань ми се на поміч, рабу Божому (ім'я), як тая в морю і ріках буяла і гуляла, і рідная, і плодная була, і як се той щуки боїться всякая риба,

пужається і порхається, так би моїх бджіл чужії лякались, пужались і порхали од них, на всякім стріті і на всіх дорогах» [15, с. 54—55; 10, с. 81—82]; вар.: [28, с. 76; 6, с. 48; 24, с. 197; 9, с. 252; 3, арк. 7]. Інше замовляння при проведенні аналогічних обрядових дій прочитувалось пасічниками Кубані: «Як бджолам цим з-під цього дерну не виходити, так і вам, моїм роям і пароям, із сеї моєї пасіки не утікати» [22, с. 6]. Бджолярі також охоче користувались замовлянням, виконуваним на Теплому Олексія і спрямованим на забезпечення здоров'я бджіл: «Свидро і Свирно, дохнув Бог духом своїм на всі сотворіння земні, а ви відпочивайте після духа зимнього на благоухання квітів, на здоров'я роїв, на густі меди, на жовті воски Богу на похвалу, а мені, рабу Божому (ім'я) на пожиток» [19, с. 409]. На Черкащині ще донині пасічниками практикується проголошення наступного замовляння-прохання при виставці бджіл на пасіки: «Дай, Господи, нам на прожиття, а тобі, Боже, на радість. Господи, благослови цих бджіл на добро усім людям, щоб було і людям, і панам, і нам» [1, арк. 50].

Благовіщення. Замовляння використовувались й під час першої у новому пасічницькому сезоні весняної загодівлі бджіл. Кубанські українці на Благовіщення вперше загодовували комах всенощною проскурою, розтертою з освяченою паскою. При цьому замовляли: «Господи, Творче неба й землі і всіх тварей видимих і невидимих, яко послал єси святого Архангела Гавриїла до діви Марії благовістити зачатіє Сина Божого и цим наповнив небеса радістю і веселієм, так пошли, Господи, угодника твого преподобного Зосима бджолам, і достаток од роси небесня, од влаги земня, од всіх дерев і зелій цвітущих, щоб вони збирали мед і віск з радістю і веселієм Тобі, Господи, на хвалу, а мені рабу Твоєму (ім'я) на пожиток» [22, с. 6]; вар.: [15, с. 56; 28, с. 77—78; 6, с. 56; 33, с. 116; 27, с. 163]. Пасічники Лівобережної України всенощну проскуру та оливкову олію приносили на Благовіщення у пасіку й намазували нею вулики зі словами: «Господи Боже, коли благовістив Архангел Діві зачаття, і зачати предвічне Слово, так благослови і моїм бджолам зачати діло робити на часті рої, на густі меди від вологи земної, і від роси небесної, і від всіх зел квітучих» [9, с. 253—254]. Українські бджолярі Курщини (Слобожанщина) загодовували комах перетертою благовіщенською проскурою, змішаною з горілкою та мурахами, примовляючи: «Так як мурахи плодяться і водяться і довіку не

переводяться, так би моя бджола плодилась, водилась і довіку не переводилась хрещеного, молитвеного, породженого раба Божого (ім'я)» [23, с. 198]. Накришивши благовіщенську проскуру у мед, повсюдно в Україні нею годували бджіл, примовляючи: «Годуйтеся мої бджоли, Божі робітниці. Вам прийшло число іти дбати, густий мед робити, часті рої пускати, жовтий віск робити Господу Богу на хвалу, а миру християнському на користь» [24, с. 197]. На Київщині вперше загодовуючи бджіл хлібом із льодом та ситою пасічники захищалися від «уроків» наступним замовлянням: «А тому чоловіку кожному, хто би мав злую думку на мої бджоли (ім'я), нехай замерзнуть лукаве серце і його лукаві уста» [6, с. 67]; вар.: [28, с. 80]. У цьому випадку рот («лукаві уста») нарівні з недоброзичливими очима виступав транслятором «уроків», каналом одностороннього зв'язку зі злом, шляху, який веде до кожної людини і до всього, що їй належить. Цим каналом потенційно може транслюватися будь-яка негативна інформація, тобто спричинитися будь-яка шкода, тому важливим було вчасно його розпізнати й нейтралізувати за допомогою дієвого магічного слова.

Великдень. Пасічник-гуцул на Великдень приносив бджолам шматок свяченої паски у пасківнику, яким стукав до голови вулика, промовляючи: «Ци ти, матко, спиш, ци чуєш? Уставай, бо Сус Христос воскрес! Йик я тебе не забув, свяченої дори тобі даю..., аби ти йшла по світі старати, по всему світу і по всему цвіту..., абис була цвітна, йик цвіт, кижка з вощиною, йик я здоров, абис несла меду на собі, йик я несу дору, абис віск робила Богови на віддяку, Сусови Христови на посвіт, абис робила мід собі на уживанє, людем на спомаганє; аби ти 12 роїв пустила, а від мене пороженого абис не втікала. Абис сі так тримала пасіки, йик сі тримає цеса дора мене!» [29, с. 237]. А у рукописній «Науці про пасіку і бджіл» селянина Боніфата Семерика з м. Шендерівки (тепер села на Черкащині), щоб рої прибували у пасіку, рекомендувалося пасічникам в день Воскресіння Христового взяти у церкві дару зі словами: «Як до священника люди тиснуться і радуються, до тої дари йдучи, так би ся мої пчолы тиснулися й радовалися, матки і роєви, до моєї пасіки, йдучи до мене, раба Божого (ім'я)» й принести її у пасіку, і дарою, змішаною з паскою, натерти всі вулики [28, с. 84]; вар.: [15, с. 56; 9, с. 254; 6, с. 56]. В уявленнях заклинача бджола як посланий Богом людині дар на «пожиток і користь» уподібнювалась до самої людини —

як з людьми, з бджолами господар пасіки вітався на Великдень, завітавши до них з паскою і дарою.

На Черкащині практикувався й інший варіант пасічницького замовляння, з виголошенням якого тричі обходили пасіку: «Як кожний з Божого дому радується і веселиться по благословенні єврейському, візьме кожний свою паску і біжать всі християни по домах своїх, — так би мої бжолі радувались і веселились і множились у моїх бжол рої» [28, с. 84]. Кубанські бджоларі, згідно рукописної «Настанови для тих, хто тримає бджіл», аби забезпечити збереженість комах у господарстві, другого дня Пасхи обходили навколо пасіки зі словами: «Як мир християнський ніде не може обійтися без святого мира, так і ви, мої бджолі, не могли би обійтися без мене» [22, с. 7]. Наведені замовляння з формулою порівнянь церковно-обрядового змісту, у якому фігурує християнська атрибутика (паска, миро) виникли під безсумнівним впливом книжної культури (особливо це стосується рукописного кодексу пасічницьких настанов), яка творилась за посередництвом християнської доктрини, та перегукуються з церковно-богослужбовими молитвами, вміщеними у Требнику.

Зачаття св. Ганни. У цей день, прийшовши у погріб до бджіл зі свяченою водою, українські пасічники примовляли: «Свидро і Свирнородашно, матушно і фирянна, починається не сама од себе, а од Отця, і Сина, і Святого Духа, днесь бо єсть св. Зачатіє і св. Анни, еже зачат пресвятую Діву, Бога нашого матір, а яви же і ти мудрість Божію, зачинай на діло своє чисте, на густі меди, на жовті воски Господу Богу на похвалу, а мені, рабу Божому (ім'я), на пожиток», і кропили нею усю пасіку [19, с. 407]; вар.: [15, с. 53; 6, с. 67; 33, с. 115—116; 22, с. 4]. Бджоларі Кіровоградщини на Зачаття св. Ганни купували рибу, виймали її печінку, відрізали голову і варили у воді; відваром кропили пасіки, приговорюючи: «Щоб у моїй пасіці рої зачинались і бджолі, як риба, розмножувались» [32, с. 65].

Дослідження замовлянь як найархаїчнішого виду фольклорного тексту, що відображають рівень свідомості людини на ранніх стадіях її розвитку, дає змогу пізнати реліктові світоглядні феномени і констеляції, духовні надбання, способи мислення і візії конструювання навколишнього світу наших далеких предків, принципи функціонування й базові константи архаїчної свідомості, а тим самим у кінцевому підсумку долучитись до створення повноцінної світоглядної і аксіологічної картини традиційного буття українського ет-

носу. У цьому аспекті не становлять винятку й замовляння, пов'язані з забезпеченням успішного функціонування пасічницького господарства з їх внутрішньою обґрунтованістю, цілісністю, цілеспрямованістю на досягнення конкретного практичного результату. Висловлені пасічниками в контексті проголошення замовлянь звернення до Бога, святих та бджіл у формі прохань, виконання яких мало на меті сприятливо вплинути на ріст продуктивності та забезпечення стабільності пасічницької галузі, виразно задекларовує дуалістичне сприйняття комах, що висвічує накладання на світоглядну матрицю двох різночасових пластів. Глибинну верству складають архаїчні народні вірування, що дають змогу трактувати бджіл як рівних людині партнерів по діалогу, в яких бринять приглушені нотки первісних теротеїстичних уявлень. Сутність темпорально пізнішого шару замовлянь, адресованих бджолам, виповнює домінуюча у них християнська ціннісна орієнтація, згідно з якою комах розглядають як святих створінь, прилучених до релігійного трибу життя народу, котрі працюють на хвалу Богу й беззастережно виконують Його волю.

1. Архів Інституту народознавства НАН України (Далі: ІН НАНУ). — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 577.
2. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 593.
3. Національні архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України ім. М. Рильського. — Ф. 1—4. — Оп. 32. 1.
4. НАН ФРФ ІМФЕ. — Ф. 1—7. — Спр. 753.
5. Балог Ю. При випущеню пчол / Ю. Балог // Наш родный край. — 1929. — № 10. — С. 320.
6. Беленький Т. Народные заклинания над пчелами. Две рукописи XVIII века о пчеловодстве / Т. Беленький. — Каменец-Подольский, 1880.
7. Богданович А. Сборник сведений о Полтавской губернии / А. Богданович. — Полтава, 1877.
8. Ветухов А. Из этнографических рукописных материалов предварительного комитета XII Археологического съезда / А. Ветухов // Труды Харьковской комиссии по устройству XIII Археологического съезда в Екатеринославе. — Харьков, 1905. — С. 295—296.
9. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / О. Воропай. — К., 1991. — Т. 1.
10. Гринченко Б. Из уст народа. Малорусские рассказы, сказки и пр. / Б. Гринченко. — Чернигов, 1901.
11. Гринченко Б. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях / Б. Гринченко. — Чернигов, 1895. — Вып. 1.

12. *Гура А.В.* Символика животных в славянской народной традиции / А.В. Гура. — М., 1997.
13. *Доманицький В.* Народний календар у Ровенськiм повіті Волинської губернії / В. Доманицький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1912. — Т. 15. — С. 62—89.
14. *Драгоманов М.* Малороссийские народные предания и рассказы / М. Драгоманов. — К., 1876.
15. *Ефименко П.* Сборник малороссийских заклинаний / П. Ефименко. — М., 1874.
16. *З старовини бджільництва // Українське бджільництво.* — 1908. — № 7. — С. 83.
17. *Килимник С.* Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні. — К., 1994. — Кн. II. — Т. 3.
18. *Ковалев И.* Живая летопись волинского пасечничества / И. Ковалев. — Житомир, 1916.
19. Малороссийские пчеловодные обряды и заговоры (по рукописи XIX в.) // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. — Харьков, 1902. — С. 405—409.
20. *Манжура И.* Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губерниях / И. Манжура. — Харьков, 1890.
21. *Мовна У.* Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина XIX — початок XX століття) / У. Мовна. — Львів, 2006.
22. *Павлевский Т.* Народные поверья и заговоры, относящиеся к пчеловодству / Т. Павлевский // Кубанский сборник. — Екатеринодар, 1899. — Т. 5. — С. 3—7.
23. *Подольский В.* Из Суджанского уезда Курской губернии / В. Подольский // Труды Вольного экономического общества (Далі: ВЭО). — СПб., 1882. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 197—199.
24. *Подольский В.* Пчеловодные поверья. I. Малорусские / В. Подольский // Труды ВЭО. — СПб., 1882. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 195—197.
25. *Сементовский А.* Заметки о народных праздниках / А. Сементовский // Киевские губернские ведомости. — 1850. — № 16. — С. 121—123.
26. *Топоров В.* Об индоевропейской заговорной традиции (избранные главы) / В. Топоров // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор. — М., 1993. — С. 3—106.
27. *Українські заговляння.* — К., 1993.
28. *Чубинський П.* Мудрість віків / П. Чубинський. — К., 1995. — Кн. 1.
29. *Шухевич В.* Гуцульщина. Ч. 4 / В. Шухевич // Матеріали до української етнології (Далі: МУЕ). — Львів, 1904. — Т. 7.
30. *Шухевич В.* Гуцульщина. Ч. 5 / В. Шухевич // МУЕ. — Львів, 1908.
31. *Эварницкий Д.* Из записной книжки малорусского этнографа / Д. Эварницкий // Этнографическое обозрение. — 1890. — № 3. — Кн. 6. — С. 199—201.
32. *Ястребов В. К.* поверьям относительно пчел / В. Ястребов // Киевская старина. — 1897. — Т. LVII. — С. 65—66.
33. *Rulikowski E.* Zapiski etnograficzne z Ukrainy / E. Rulikowski // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. — Kraków, 1879. — Т. 3. — S. 115—118.

Ulana Mowna

ON UKRAINIANS' APICULTURAL CHARMS

For the first time in native ethnology the article brings some results of a research-work in apicultural charms being quite a featuring part of Ukrainians' world-view practice. Charms have belonged to the kind of ritual texts that might be characterized with vivid and most active verbalism with its clear and distinct magical load. Charms as a genre of folklore form a peculiar group of items owing to their archaic nature as well as utilitarian functionalism, specialized practical destination, unity of sacral and profane articulation. The world-view ground of charms has always been heterogeneous as that originated and developed through the ages with fixing so primal human world-consciousness as historically later (Christian) epistemological and axiological picture of reality. In the paper have been considered apicultural charms of religious and magical contents that got quite significant spread so in everyday bee-keeping practice (occasional aspect), as in the contents of yearly religious festivals (calendar one). The aim of apicultural charms had been and still is getting of concrete practical result, i.e. successful functioning of apiary.

Keywords: charms, bee-keeping, folklore text, world-view, word, action, thinking, utilitarian, Ukrainians.

Ульяна Мовна

ПАСЕЧНИЧЕСКИЕ ЗАГОВОРЫ УКРАИНЦЕВ

В статье впервые в отечественной этнологии изучаются пчеловодческие заговоры в контексте мировоззренческой традиции украинцев. Заговоры принадлежат к той разновидности обрядовых текстов, которые характеризуются живым и наиболее действенным словом, в них в полной мере ощущается его магическая сила. Как жанр фольклора они отличаются архаической природой, утилитарной функциональностью, особым вербальным предназначением, сочетанием сакрального та профанного слова. Мировоззренческая основа заговоров неоднородна в связи с тем, что возникали и развивались они на протяжении столетий и в них запечатлевались как истоки человеческого мироощущения, так и исторически более поздняя (христианская) гносеологическая и аксиологическая картина макрокосма. Рассмотрены пчеловодческие заговоры религиозно-магического содержания, распространявшиеся и на ежедневную производственную деятельность пчеловодов (окациональные), и на проведение ежегодных календарных праздников (календарные). Все эти заговоры имели целью достижение конкретного практического результата — обеспечение успешного функционирования пасечного хозяйства.

Ключевые слова: заговоры, пчеловодство, фольклорный текст, мировоззрение, слово, действие, мышление, магический, утилитарный, украинцы.